

PREMI JOVENTUT 2010

LA PROMOCIÓ DE LA PARTICIPACIÓ JUVENIL DES DE L'ACCIÓ COMUNITÀRIA

Aportacions d'un estudi de cas

Marta Ballester i Frago

Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social
i Família

LA PROMOCIÓ DE LA PARTICIPACIÓ JUVENIL DES DE L'ACCIÓ COMUNITÀRIA

Aportacions d'un estudi de cas

Marta Ballester i Frago

Premi Joventut 2010

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**

JOVENTUT

AGRAÏMENTS

Aquest és un treball d'equip. Per aquest motiu, vull donar les gràcies al grup d'investigació format per membres del GREDI i Bastida, de la Universitat de Barcelona, per l'oportunitat que m'han ofert de col·laborar en la seva recerca¹. També vull agrair especialment el suport de la doctora Marta Llobet i Estany que ha tutoritzat aquest estudi. D'altra banda, les aportacions dels professionals de la Direcció General de Joventut han estat de gran utilitat a l'hora de preparar el text per a la publicació. Gràcies també a Eduardo Elosegui per la lectura crítica de l'esborrany i les seves reflexions. Finalment, vull transmetre la meva gratitud als companys i companyes, professors i professores del Màster d'Intervencions Socials i Educatives de la Universitat de Barcelona amb qui, durant dos anys, hem compartit aquest procés d'aprenentatge i de creixement personal.

Aquesta publicació es pot consultar a www.gencat.cat/joventut/observatori

© Generalitat de Catalunya
Departament de Benestar Social i Família
Direcció General de Joventut

1a edició: juny de 2013
Disseny: Unitat d'Autoedició i Disseny. Direcció General de Joventut
D.L.: B.17274-2013

¹ Aquesta recerca és el resultat del projecte de final de màster i s'inscriu en la investigació "Ciudadania intercultural: la mejora de la convivencia intercultural de jóvenes de 14 a 16 años del municipio de Sant Boi de Llobregat mediante la participación en proyectos de aprendizaje-servicio" (IP: M^a. Ángeles Marín), finançat pel Ministeri d'Educació i Ciència (Programa nacional d'investigació fonamental). Projecte: EDU2008-00332/EDUC.

Els esdeveniments socials que estem vivint al nostre país en els darrers temps corroboren el que afirmen determinats estudis: que bona part de la ciutadania s'interessa per la política —entesa en un sentit ampli— i es preocupa pels problemes socials i els reptes de futur del país. La gran diversitat de formes de mobilització ciutadana que s'han produït darrerament, promogudes al marge dels partits polítics, ho posen de manifest. Aquesta participació no es fa sota els paràmetres tradicionals de participació política i institucional, sinó mitjançant formes de participació més flexibles, espontànies i comunitàries, i vinculades a causes molt concretes.

Aquest interès i preocupació pel nostre model de societat és un bon símptoma. Però des de les institucions cal que sapiguem escoltar i atendre, per superar el sentiment de desconfiança i allunyament de bona part de la ciutadania envers les institucions i el sistema de partits (un escenari de desafecció política que ni és un fenomen nou, ni és exclusiu de Catalunya). Per aquest motiu, cal continuar aprofundint en un model de governança que incorpori la ciutadania en la construcció de les polítiques públiques per aconseguir, així, solucions més eficaces i realistes als problemes i desafiaments que tenim plantejats des de la proximitat i amb la complicitat dels diferents agents socials.

Des d'aquest punt de vista, cal promoure iniciatives que fomentin la participació juvenil i promoguin valors i actituds que facilitin que els joves siguin protagonistes del seu entorn i puguin intervenir en les qüestions que afecten les seves vides. En aquest sentit, els diferents espais d'educació formal i no formal esdevenen instruments privilegiats, que cal aprofitar per transmetre models que impulsin la participació. Uns models basats en els valors democràtics i d'implicació social, que ajudin a capacitar els joves i les joves en coneixements, habilitats i actituds per a la participació comunitària i el compromís amb la societat.

I és en aquest sentit que us recomano la lectura de l'estudi La promoció de la participació juvenil des de l'acció comunitària, guanyador del Premi Joventut 2010. Espero que gaudiu de la seva lectura.

Neus Munté i Fernàndez

Consellera de Benestar Social i Família

Les polítiques de joventut han de servir, entre altres coses, per promoure una joventut i una societat més participatives. Això planteja la necessitat d'impulsar mesures de foment de la participació juvenil: espais i canals de diàleg entre l'administració i la gent jove, processos participatius, propostes de dinamització... I, també, recerques específiques sobre participació juvenil. Recerques com la que es presenta a continuació, que ens pot ajudar a dissenyar propostes més atractives per incorporar la gent jove en els processos de presa de decisions.

L'experiència analitzada en aquesta recerca, guanyadora del Premi Joventut 2010 de la Direcció General de Joventut, ens mostra que cal pensar metodologies i espais que tinguin en compte les necessitats específiques de les persones joves. I, en aquest sentit, l'entorn educatiu esdevé un espai idoni per educar en la participació i per promoure el compromís amb allò que és col·lectiu. La formació de les persones joves com a ciutadans i ciutadanes amb drets nous i amb responsabilitats socials forma part d'un procés de desenvolupament de la identitat (tant personal com col·lectiva). La joventut, doncs, és una etapa clau per adquirir el sentiment i la consciència de pertànyer a un grup i per assumir la voluntat d'implicar-se en la vida comunitària i cívica.

La recerca que presentem evidencia la necessitat que aquest procés de capacitació en matèria participativa es treballi en paral·lel amb els diferents agents de l'entorn educatiu (professorat, alumnat, mares i pares, etc.) i, també, en els diversos àmbits de participació (aula, centre i entorn). Així, la promoció de la participació juvenil s'ha de plantejar com una estratègia global, de manera que s'estableixin interrelacions entre diferents agents i s'assumeixin responsabilitats de forma compartida. Si som capaços de fer-ho, haurem contribuït a generar una societat més cohesionada i aconseguirem que les persones joves s'impliquin en la construcció i en la millora del seu entorn.

Toni Reig i Casassas

Director general de Joventut

ÍNDEX

INTRODUCCIÓ	11
1. MARC TEÒRIC	13
1.1. El context de l'acció comunitària	13
1.2. Joventut i participació	15
2. EL PROJECTE OBJECTE D'ESTUDI	23
3. OBJECTIUS I METODOLOGIA	25
4. RESULTATS	29
4.1. Anàlisi del contingut: el calidoscopi discursiu	29
4.2. Per una comprensió transformadora del procés	39
CONCLUSIONS	47
BIBLIOGRAFIA	51
ANNEX	55

INTRODUCCIÓ

“Tal vez algún día dejen a los jóvenes inventar su propia juventud.”
Quino

En els últims anys hem vist aflorar un increment d'experiències de participació ciutadana en les pràctiques locals i, més concretament, sembla que creixen els debats sobre la necessitat de promoure nous espais i mecanismes per a la participació juvenil, especialment en la dimensió municipal. Les raons, els objectius i els valors que hi ha darrere d'aquest interès poden ser molts i ben diversos, però del que estem segurs és que, en funció dels diferents sectors i institucions socials, la comprensió sobre la participació social, i en especial la juvenil, podrà variar substancialment.

Des de diferents nivells de la política i d'organismes internacionals s'han obert reflexions sobre el tema i s'han vinculat aquestes aportacions a algunes de les polítiques i programes de joventut. Aquest auge i interès no amaga, però, les seves contradiccions i dificultats, especialment en la translació pràctica als programes de participació juvenil. Entre aquests obstacles és fàcil escoltar en les manifestacions dels actors que treballen amb joves una certa preocupació per la dificultat d'“apropar-se als joves”, d'“animar-los a participar” o de “vincular-los al seu entorn més proper”. L'anàlisi d'aquesta inquietud pren múltiples cares i, si bé no és objecte d'atenció aquí, pensem que certa part s'inscriu en un marc de profundes transformacions en els valors socials i culturals en les quals els joves no queden al marge. Entre les contradiccions, d'una banda, volem fer esment a la posició perifèrica que en general tenen les polítiques de joventut a Catalunya i la poca rellevància de la participació ciutadana en el desenvolupament d'aquestes polítiques. De l'altra, cal considerar el bagatge relativament curt en el foment d'experiències de participació juvenil en l'àmbit català, que, a més, no sempre s'acompa-

nya d'una recerca sostinguda sobre les aportacions d'aquesta participació que possibiliti generar nou coneixement.

L'esbós d'aquest escenari ens permet observar que ens trobem davant d'una temàtica que està prenent un interès social gens desestimable, tant en la universitat com en l'àmbit polític, el tècnic i el de la ciutadania. Per aquesta raó, pensem que és pertinent plantejar la necessitat d'iniciar recerques sobre participació juvenil i, més concretament, recerques que explorin quines poden ser les estratègies més idònies i efectives en el desenvolupament d'experiències amb les quals els joves puguin desenvolupar la participació real en els debats sobre aquelles qüestions que els afecten i els preocupen.

En aquest marc, aquesta publicació pretén donar compte dels resultats d'una recerca sobre participació juvenil en l'àmbit local. Concretament, es presenta l'estudi d'una experiència que s'està desenvolupant en un municipi de la província de Barcelona, i en la qual s'està treballant la participació dels joves en un àmbit específic, l'escola i el barri, i des d'una perspectiva comunitària. No s'ha pretès fer un estudi de bona pràctica o una avaluació del projecte. La tasca que s'ha plantejat en aquest treball ha estat aprofundir en una experiència concreta per definir un conjunt d'elements d'anàlisi que ens permetessin entendre quin paper pot tenir l'acció comunitària en la promoció de processos de participació juvenil en l'àmbit local. Així, doncs, la nostra pregunta d'anàlisi plantejava si la metodologia de l'acció comunitària podria aportar un valor afegit a la promoció d'experiències de participació juvenil centrades a enfortir els joves per prendre part activa en aquelles situacions quotidianes que afecten les seves vides.

1. MARC TEÒRIC

1.1. El context de l'acció comunitària

Les conseqüències d'una globalització neoliberal estan generant profunds canvis i transformacions en el context social, tant en l'àmbit polític com el social, l'econòmic o el cultural, que caracteritzen el moment històric actual. Els estudis fets parlen de transformacions en les estructures familiars, del debilitament de les estructures clàssiques de suport (Estat del benestar, mercat de treball) que condueix a la pèrdua de cohesió social i a l'individualisme, de canvis demogràfics associats a l'eclosió del fenomen migratori, de la inestabilitat i crisi econòmiques o de canvis produïts en el marc de la societat de la informació, entre altres. Aquests canvis es manifesten en la configuració de les nostres ciutats i tenen conseqüències en la vida de les persones que hi habiten, especialment si tenim en compte que aquestes transformacions afecten de manera distinta uns col·lectius que uns altres, accentuant les desigualtats socials.

En el marc d'aquest escenari global, el govern tradicional entra en crisi i les eines que fins al moment havien servit per gestionar allò públic ara deixen de funcionar. En aquest punt, s'intensifica el debat i augmenten les alarmes sobre el que alguns anomenen "la desafecció política", que –si bé no és un fenomen nou ni exclusiu al nostre país (Blanco i Mas, 2008)– dona compte de la creixent apatia i desconfiança de la ciutadania respecte de la política i les institucions representatives ateses les dificultats del sistema polític tradicional per respondre de manera eficaç als alts i baixos d'aquest nou escenari.

Davant "la crisi del govern tradicional" emergeixen propostes que aposten per un model polític de governança; és a dir, un tipus de govern més relacional i dinàmic basat en la participació de tots els actors socials i polítics en el desenvolupament de les polítiques locals, i on els poders públics tenen una posició més horitzontal en els processos de govern (Blanco i Gomà, 2002). En aquest nou marc polític, l'àmbit local –i con-

cretament la dimensió comunitària— pren un paper molt important. És en aquesta dimensió on transcorre la vida quotidiana dels ciutadans i ciutadanes i des d'on es pot començar a treballar l'articulació entre ciutadania i institucions polítiques. “En les nostres societats complexes, la política és inseparable de la vida social i comunitària” (Heras, 2008:8). La comunitat i els contextos quotidians no queden al marge de les transformacions que abans citàvem; al contrari, s'hi entrellacen i augmenta la fragilitat de les relacions socials i dels vincles comunitaris. Davant d'això, la participació ciutadana pot convertir-se en una oportunitat per fer polítiques des de la proximitat, més eficaces i de més qualitat, tot incorporant aquesta complexitat. Sense la participació activa de la ciutadania, el govern de la ciutat tot sol difícilment podrà fer front als reptes que implica la nova configuració social urbana (Carmona i Rebollo, 2009).

La participació a la qual ens referirem és aquella que està relacionada amb la política, la que fa de la participació un dret ciutadà i obliga els poders públics a promoure-la;² és a dir, la participació ciutadana orientada a la possibilitat d'influir en la presa de decisions que ens afecten com a ciutadans, en la definició i en la gestió de les polítiques públiques (Pindado, Rebollo i Martí, 2002). Amb això, és important remarcar que la participació en la política no es redueix únicament a aquells processos promoguts “des de dalt” (per les administracions); les associacions o els moviments socials també fan política i participen en la res pública, especialment quan sovint és aquesta societat civil qui promou i reclama als governs de les seves ciutats l'obertura d'espais de diàleg i codecisó.

En aquest context, l'acció comunitària pren sentit en el moment que es proposa dinamitzar i enfortir els vincles socials entre aquells actors que conviuen en un mateix territori o àmbit institucional per aconseguir millores en la qualitat de vida de les persones (Carmona i Rebollo, 2009). Així, l'acció comunitària s'ha de veure com un procés polític (perquè pretén millorar les condicions de benestar d'un territori) i com una acció educativa (perquè transmet principis i valors respecte a quina és la societat que volem i sobre les estratègies per assolir-ho).

² Article 9.2. de la Constitució espanyola.

Els processos comunitaris es caracteritzen per sustentat-se en dues dimensions igualment importants: la dimensió substantiva i la dimensió relacional o metodològica. D'una banda, un dels principals reptes de l'acció comunitària és la transformació social d'un context marcat per l'accés desigual a les esferes del benestar (educació, treball, salut i cultura) a través d'una reconceptualització de les maneres de relacionar-nos amb els actors implicats, fet que suposa el sorgiment de noves formes de fer política. Aquestes dinàmiques poden implicar relacions més igualitàries entre actors, el reconeixement del saber i de l'experiència ciutadana, i de la seva capacitat per influir en la realitat. Tal com afirmen els autors Cortès i Llobet (2006), “els processos d'organització comunitària poden actuar com a espais constructors de ciutadania, a nivell simbòlic, però també a nivell operatiu i funcional”.

D'altra banda, la dimensió metodològica de tota acció comunitària se sustenta en la importància de la dimensió relacional, que té a veure amb el com fem les coses i amb les interaccions socials que es desprenen d'aquest procés. Aquest aspecte ens indica la importància de conèixer quines relacions hi ha dins d'un territori determinat per poder treballar en la direcció d'enfortir-les i disposar-les a l'acció. En aquest camí, l'acompanyament, la dinamització, el diàleg o la coresponsabilització esdevindran alguns dels pilars metodològics essencials de tota acció comunitària (Gomà, 2006).

1.2. Joventut i participació

La definició de joventut no es pot deslligar del context social, polític i històric actual. En el context de profunds canvis socials que analitzàvem anteriorment, el debilitament dels models col·lectius de socialització i la tendència a una major autoresponsabilització situen les persones joves enmig de processos de fragmentació i individualització (Walther, 2004). Així, els joves veuen com han de construir la seva biografia i el pas a la vida adulta en un marc d'instabilitat, incertesa i vulnerabilitat. Tal com defensen els autors Benedicto i Morán (2002), la posició dels i les joves en aquest context està marcada per l'ambivalència i la complexitat. Així, a causa de les intermitències i reversibilitats en el pas a la vida adulta, a

la pràctica molts joves es troben expulsats de l'esfera pública vinculada a l'estatus d'adult i, a la vegada, al de ciutadania.

En aquest marc de fragmentació, la discussió sobre la participació ciutadana pren més sentit que mai i esdevé una qüestió de plena actualitat en molts àmbits, especialment entre la joventut. Hirscherman (1977, en Benedicto i Morán, 2002) ja defensava la necessitat de “donar veu als joves per evitar la seva sortida”. La defensa per la participació dels joves i el reforç a una ciutadania activa no amaguen les contradiccions i les realitats que hi ha darrere aquesta aposta, però s'entén que donar protagonisme a la gent jove perquè pugui incidir en els debats sobre les qüestions que els afecten esdevindria la porta d'accés a una situació de plena ciutadania.

Ara bé, què entenem per participació juvenil? Podem identificar temes i espais clau on promoure que els joves puguin fer sentir la seva veu? Participació per a què i en què? Participació des d'on? Són moltes les qüestions i les mirades sobre un concepte amb tants prismes com és aquest. Tal com diu A. Walther (2002), participació no és un concepte unívoc, especialment en les mesures adreçades als joves. Com veïem fins ara, en funció dels diferents sectors i institucions socials, la comprensió de la participació social pot variar substancialment. Segons el mateix autor, en els discursos s'hi identifiquen diferents camins en què el terme participació és usat: la participació política (per exemple, en les eleccions formals), la participació en l'educació i la formació (involucrar-se en les institucions educatives), l'educació per a la participació i la ciutadania (treballar a l'escola l'aprenentatge d'habilitats i competències per participar en un futur) i la participació social i cívica (formar part d'associacions, fer tasques de voluntariat...).

Checkoway i Gutiérrez (2009) defineixen la participació juvenil com el procés d'implicar la joventut en aquelles situacions i decisions que afecten la seva vida. Tant poden ser qüestions sobre reforma educativa, justícia juvenil o qualitat ambiental, entre moltes altres possibilitats. Els mateixos autors reconeixen que no hi ha una única estratègia que serveixi com a element comú per a tots els plantejaments de participació (des d'una participació més formal i estructurada –a través, per exemple, de consells de joventut– a una participació més informal i menys regulada

mitjançant casals juvenils, entitats de base, entre altres). Anna Sellarès (2003) va una mica més enllà i considera que la participació dels joves s'ha d'entendre a tres nivells: com una eina, com un procés social i com un procés d'aprenentatge. En aquesta línia, en l'estudi liderat per À. Piédrola i R. Coscolla (2007) sobre participació als centres de secundària, es fa èmfasi en la vessant processual, metodològica i actitudinal (de valors) d'un procés participatiu amb joves, complementant les definicions anteriors. Aquesta última mirada ens remet a una qüestió important quan es parla de participació i què és la qualitat d'aquesta participació. En termes de procés, la qualitat és un atribut efectiu. Com diu Checkoway (1998), la qualitat de la participació és efectiva si aquesta influencia en una decisió concreta o produeix algun efecte favorable, en relació amb els objectius plantejats. Aquests efectes poden tenir lloc en l'àmbit individual, organitzacional o comunitari. En canvi (tot i que no és una variable excloent de l'anterior), acotar la participació amb mirades quantitatives, que bàsicament fan referència al nombre de participants que han pres part d'un procés, no ens permet mesurar efectivament quin és l'impacte en termes de valors, d'aprenentatge, d'apoderament i d'influència dels participants en allò posat a debat.

Com veïem –i no casualment– algunes de les definicions que aquí s'aporten sobre el concepte de participació fan referència a una participació “forta”; és a dir, aquella que es considera com un dret i que va més enllà del concepte restringit de democràcia representativa. Naturalment, aquesta noció és una opció eticopolítica i no està renyida amb un procés d'experimentació de la participació més gradual. Aquest punt ens obre al debat sobre els graus o nivells de participació, aportat amb diferents propostes per autors diversos. En termes generals, se sol agrupar els graus de participació dels actors a un procés participatiu en una escala de cinc graus: des de la informació i la comunicació, passant per la consulta i fins a la deliberació i la decisió. Es considera que els dos primers nivells (informació i comunicació) no serien específicament participatius, ja que, efectivament, no permeten que la ciutadania incideixi en el resultat de les qüestions que s'estan debatent. Remetent-nos a R. Hart, farem referència a la seva proposta de participació gradual a través de l'escala de la participació infantil i juvenil (basada en S. Arnstein, 1969).

TAULA 1. L'escala de participació infantil-juvenil de R. Hart

8. Iniciada pels nens, decisions compartides amb els adults	Graus de participació
7. Iniciada i dirigida pels nens	
6. Iniciada pels adults, decisions compartides amb els joves	
5. Consultats i informats	
4. Assignats, però informats	No participació
3. Actuació simbòlica	
2. Decoració	
1. Manipulació	

Font: Elaborat a partir de la proposta de R. Hart (2001: 41)

L'autor R. Hart tipifica vuit possibles nivells de participació per avaluar des d'una vessant ideològica i educativa i des de la seva manifestació pràctica. És a dir, es tracta d'una aposta per fugir d'aquelles tendències que acaben acceptant nocions de participació que engloben qualsevol tipologia de pràctica, per anar tendint a aquelles experiències que par- teixen d'una definició de participació forta, en què el jove pot tenir la iniciativa i decidir sobre qüestions que afecten les seves vides.

Els espais de promoció de la participació juvenil

Una altra de les qüestions cabdals a tenir en compte quan es parla de participació –i, especialment, de participació juvenil– són els espais des dels quals s'ha de promoure i desenvolupar la participació.

L'autora A. Apud (2001) considera que hi ha tres espais bàsics des d'on es pot dur a terme aquesta experiència: la família, l'escola i l'àmbit local o municipal. Segons Apud, la família podria tenir un paper important de socialització en la manera de potenciar les capacitats d'accions partici- patives i el sentit de responsabilitat social en la infància i l'adolescència. També hem de tenir en compte, no obstant això, que la família, contràri- ament, pot produir un efecte limitant o no possibilitador d'aquest poten-

cial participatiu. A l'escola, com a segon espai fonamental de promoció de la participació, el desenvolupament d'experiències pràctiques de participació és crucial en l'aprenentatge dels drets i responsabilitats tant individuals com col·lectius. L'àmbit local és l'esfera en què les persones desenvolupen gran part de la seva vida quotidiana; per aquest motiu, esdevé un context fonamental en la promoció d'accions efectives de participació, especialment infantils i juvenils. La mateix autora fa esment també als mitjans de comunicació, responsables de les percepcions de la realitat i les construccions que el públic se'n fa posteriorment. Pel pes que tenen els mitjans en la construcció de cosmovisions, és necessari reivindicar la importància que té oferir en les programacions espais on emergeixi una visió que positiu i reforci la infància i la joventut. Amb referència als espais des dels quals es pot promoure la participació ju- venil, és important no deixar d'esmentar el paper de les tecnologies de la informació i la comunicació (TIC). Es tracta d'eines que poden afa- vorir el sorgiment i la consolidació de comunitats virtuals que aglutinin un conjunt de joves, que comparteixen o no un territori físic determinat entorn d'interessos comuns. Actualment, molts professionals que treba- llen amb col·lectius de joves utilitzen aquests recursos com a eines de comunicació, dinamització i participació.

Com hem vist en pàgines anteriors, tot sovint el terme participació ju- venil no sols és concebut des de diferents prismes, sinó que la noció en si amaga una certa ambigüitat. Conseqüentment, quan es parla de processos de participació juvenil implícitament trobem certes dificultats i contradiccions en posar-los a la pràctica. Per aquest motiu, parlar dels espais de promoció de participació juvenil esdevé un element central del debat i fer-ho des del punt de vista de la participació quotidiana, un esforç per fer-la efectiva. Tot i que, com afirmen Piédrola i Coscolla (2007), la idea de participar de manera quotidiana pot prendre múltiples matisos, especialment quan s'assigna a un context de referència, és en aquest punt quan el concepte participació esdevé menys ambigu i s'omple de contingut. Aquests plantejaments coincideixen també amb la reflexió que fan Benedicto i Morán (2002) quan defensen la impor- tància que adquireixen els espais i els moments per a les pràctiques del que ells anomenen l'aprenentatge de la ciutadania activa. Aquestes experiències de participació es durien a terme en espais quotidians de socialització que es convertiren en autèntics llocs d'aprenentatge. En la

seva proposta, remarquen la ciutat (i els barris), l'escola i la família, i fan èmfasi en el binomi espai-pràctiques de ciutadania en tant que l'espai és un dels elements bàsics de la vida social (Benedicto i Morán, 2002).

Els autors Zeldin, Camino i Calvert (2007) identifiquen entre els estudis fets tres raons principals que justifiquen la necessitat d'involucrar els joves en la governança de les seves comunitats. El primer motiu identificat és assegurar la justícia social i la representació juvenil. Tal com es recull a la Convenció sobre els drets de l'Infant (ONU, 1989), els infants i joves són subjectes amb drets i no pas contenidors de la protecció adulta. El segon motiu és la necessitat de construir una societat civil, creant espais d'aprenentatge i participació social de manera que tots els membres d'una comunitat tinguin les mateixes oportunitats d'influir en les decisions que els afecten. L'altre motiu és la promoció del desenvolupament juvenil, que té a veure amb el desenvolupament de la identitat, del sentiment de formar part d'un grup i dur-hi a terme responsabilitats, amb tenir capacitat d'iniciativa o d'adquirir habilitats per al desenvolupament interpersonal i personal.

Aquí, diversos autors plantegen que la pràctica de l'acció comunitària pot ser un marc útil per implicar els joves a participar activament en la construcció de les seves comunitats i fer-los partícips de les qüestions que els afecten (Arches i Fleming, 2006). Com vèiem, l'acció comunitària és una estratègia que pren sentit en el moment que vol activar els vincles entre actors d'una mateixa comunitat per desenvolupar la seva capacitat d'organització social i de treballar per un projecte comú que tingui per objectiu la millora social. Tal com diu Zeldin (Zeldin *et al.*, 2007), el procés de presa de decisions en una comunitat és una construcció col·lectiva, per tant, els joves no poden aprendre sobre el procés de presa de decisions cíviques a través de programes que focalitzen en els valors individuals o en els resultats. Aquesta cita ens remet a la idea que la metodologia de l'acció comunitària, al contrari d'aquelles pràctiques més centrades en la dimensió individual, ens aporta una manera de fer que fa èmfasi en la dimensió relacional i en l'aprenentatge de valors i habilitats per a l'articulació de xarxes de treball comú.

Algunes recerques remarquen que la participació dels joves en les seves comunitats té beneficis des del punt de vista personal, grupal i comunita-

ri. Les investigacions fetes per M. Yates i J. Youniss (1996, 1997 i 1998, en Evans, 2007) han identificat entre els beneficis de la participació comunitària en els joves un desenvolupament prosocial, un apoderament (capacitat per parlar i ser escoltats), un augment de la preocupació per qüestions polítiques i el desenvolupament d'una identitat cívica i política. En aquesta mateixa referència (Evans, 2007) es destaca que la participació dels adolescents en la comunitat té relació amb resultats positius en la vida adulta en termes de més compromís social.

Escola i participació

L'escola ens apareix com un dels espais bàsics des d'on es poden promoure experiències participatives. De fet, algunes recerques actuals posen de manifest l'impacte positiu que té en els alumnes les oportunitats d'experimentar processos de participació vinculats a l'entorn quotidià i desenvolupats en el marc de l'escola. El que succeeix dins l'escola en termes d'aprenentatge cívic pren significat per al jove, però també aporta beneficis a l'entorn i a les dinàmiques comunitàries. Com diu Taranilla (2006: 119), "l'escola és, en si mateixa, un àmbit de participació social i també és el lloc més adequat per assentar les bases de la participació ciutadana". El debat sobre l'obertura de l'escola al barri o sobre com l'entorn s'embrancha amb la dinàmica de l'escola no és nou. En part respon a les dificultats per definir a on comencen i a on acaben els límits de l'escola i al fet que, cada cop més, l'escola assumeix la complexitat de l'entorn en què viu l'alumne. Com afirmen alguns autors, la dimensió de l'acció comunitària a l'escola ha estat poc analitzada i teoritzada, especialment l'estudi de les competències que els joves poden aportar a les seves comunitats (Zeldin *et al.*, 2007; McKoy i Vincent, 2007).

En l'estudi fet per Piédrola i Coscolla sobre participació juvenil als centres de secundària de Catalunya (2007), les autores conclouen que, en general, els centres es declaren oberts a col·laborar amb la comunitat, per bé que algunes associacions i les mateixes administracions locals perceben els centres com a espais on és complicat d'entrar i desenvolupar projectes comunitaris. No obstant això, es destaca que quan es dona aquest marc de col·laboració, el treball en xarxa té un gran potencial perquè possibilita la vinculació dels joves a projectes del seu entorn.

2. EL PROJECTE OBJECTE D'ESTUDI

L'experiència de participació que s'ha analitzat en aquest treball va iniciar-se l'any 2004 en el marc d'un pla de desenvolupament comunitari impulsat a l'àmbit municipal. El projecte va sorgir de l'interès de la comissió d'adolescents d'aquesta plataforma per vincular els instituts del municipi al treball comunitari que s'impulsava des del pla. L'experiència educativa començà inicialment en un dels barris de la ciutat però, a partir de 2009 i fruit de l'èxit assolit, s'amplia a altres dos barris.

En aquest projecte, joves membres del teixit associatiu del municipi (que integren els equips de dinamitzadors i dinamitzadores) s'adrecen a joves dels instituts per desenvolupar amb ells processos de participació, partint de la pròpia experiència educativa i del seu coneixement de la comunitat. A través d'aquesta experiència, els alumnes s'inicien en els processos de participació adquirint habilitats de participació, d'autorganització o de compromís amb el seu entorn. Els actors implicats al procés són l'ajuntament (des de la regidoria de Participació), les entitats juvenils del municipi i tres instituts de secundària. Així doncs, el procés comunitari que es dona en aquesta experiència té lloc a diferents nivells: un treball educatiu amb els alumnes participants, un treball comunitari amb els instituts i un treball comunitari amb el teixit associatiu, l'equip de dinamitzadors procedents d'aquestes entitats i l'ajuntament. L'equip de dinamitzadors, a través d'una formació prèvia, adquireix eines per dinamitzar les sessions de foment de la participació als centres de secundària. Un cop constituïts els equips de dinamitzadors, es posa en marxa el projecte en els centres fent sessions de participació amb els alumnes dels cursos de 3r i 4t d'ESO:

- El projecte comença amb els adolescents dels cursos de 3r d'ESO amb l'objectiu d'iniciar els joves en hàbits de participació (aprendre a treballar en equip, dialogar, coresponsabilitzar-se) i de fer un diagnòs-

tic del seu entorn més proper (identificar els aspectes forts i els reptes en relació amb el barri i el mateix centre).

- El procés continua a 4t d'ESO amb els mateixos alumnes. Aquests, a partir del diagnòstic fet l'any anterior, hauran de seleccionar un aspecte a millorar que traduiran en forma de projecte participatiu. Durant les sessions amb els dinamitzadors hauran de dissenyar el projecte col·lectiu.

Acabades les sessions a l'aula, es creen comissions amb aquells joves que vulguin seguir implicant-se en l'organització de la cloenda del projecte, fora de l'horari lectiu. Aquesta cloenda és el moment de tancament del procés i de presentació a l'IES i a la resta d'actors de la ciutat (alcalde, regidors i alumnes) de les conclusions del procés de diagnòstic de l'entorn, en el cas dels alumnes de 3r d'ESO, i la presentació del projecte col·lectiu, pel que fa als alumnes de 4t. La continuïtat del procés, amb la posada en marxa de les accions proposades, dependrà especialment de la motivació dels alumnes, de la disposició del centre a oferir espais de participació als alumnes i del suport de la resta de la comunitat (teixit associatiu i administració) a les iniciatives que hagin sorgit.

3. OBJECTIUS I METODOLOGIA

La finalitat d'aquesta recerca ha estat aproximar-nos a l'anàlisi de com la metodologia de l'acció comunitària pot contribuir a promoure experiències de participació juvenil centrades a enfortir els joves perquè prenguin part activa en aquelles situacions quotidianes que afecten les seves vides. Som conscients que la finalitat d'aquest projecte és molt més ambiciosa que el que aquesta recerca pot abastar; no obstant això, esperem que dels seus resultats emergeixin noves preguntes que ens permetin seguir aprofundint en el tema.

Com s'ha dit, per poder desenvolupar aquesta recerca s'ha partit de l'anàlisi de l'experiència seleccionada en què es treballa la participació juvenil des d'una dimensió comunitària. Els objectius de la recerca eren:

- analitzar de quina manera el projecte estudiat, entès com un procés d'organització comunitària, ofereix un marc per al desenvolupament de pràctiques participatives vinculades a l'entorn proper dels joves³ que permetin experimentar la participació i dotar-la de contingut;
- explorar si els processos de participació juvenil incideixen en la millora del coneixement mutu entre actors implicats: entre les organitzacions d'un territori, sobre els interessos i les necessitats dels joves i en els recursos que els ofereix l'entorn. En conseqüència, voldrem explorar si aquest coneixement afavoreix la vinculació dels joves al seu entorn quotidià (institut, barri i ciutat), i
- analitzar si aquestes pràctiques parteixen dels interessos i necessitats dels joves i els donen la capacitat per incidir en el procés. És a

³ En aquest cas, quan parlem de "joves" ens referim als alumnes dels cursos de 3r i 4t d'ESO que participen en el projecte.

dir, es vol explorar si els joves són considerats com a protagonistes d'aquestes accions, fet que podria afavorir que els joves atorguessin sentit i rellevància a aquestes experiències.

Pel que fa a la metodologia emprada, en aquest estudi s'han utilitzat principalment eines qualitatives d'investigació. Concretament, se n'han emprat tres: la recopilació documental, l'entrevista i el grup de discussió.

- Per a l'anàlisi documental s'ha recopilat informació procedent de les accions del projecte als centres de secundària, durant el curs 2008-2009, mitjançant diferents tècniques de registre (observacions a l'aula, actes de les reunions i observacions de les formacions). Entre aquesta documentació, es disposa també d'entrevistes fetes a actors clau dins del projecte (un càrrec tècnic i un càrrec polític de l'Administració local, i un dinamitzador d'una entitat del municipi amb llarga trajectòria com a dinamitzador al projecte).
- Pel que fa el grup de discussió, s'ha fet amb l'equip de dinamitzadors del projecte "amb l'objectiu de captar les representacions ideològiques, els valors i els imaginaris respecte al projecte." (Vallès, 1999)

S'ha garantit l'anonimat dels participants dels grups de discussió i de les entrevistes. Tant aquestes com el debat del grup es van registrar i transcriure per analitzar-los posteriorment. Quant al grup de discussió, va tenir lloc el juny de 2010. Hi van participar sis persones, d'un total de vuit que conformaven l'equip de dinamitzadors i dinamitzadores⁴.

L'aproximació qualitativa ens ha brindat un tipus d'informació principalment discursiva/narrativa; és a dir, ens ha apropat al punt de vista que tenen alguns dels participants de l'experiència (respecte als objectius, l'evolució, les contradiccions, les dificultats i els èxits o el seu potencial), fent especial èmfasi en el discurs dels dinamitzadors del projecte pel paper que tenen al procés.

⁴ El perfil dels dinamitzadors participants del grup de discussió és el de joves entre vint i trenta anys, membres d'entitats del teixit associatiu del municipi. Tres dels dinamitzadors són voluntaris i els altres tres són professionals del camp social contractats per aquestes entitats. Tots ells amb una experiència d'entre dos i tres anys com a dinamitzadors del projecte aquí analitzat.

La metodologia d'anàlisi que s'ha utilitzat ha estat l'anàlisi de contingut dels textos dels quals es disposava. S'ha partit d'un sistema inicial de categories, construïdes a partir del marc teòric, que ens han servit per tractar i interpretar, en un primer moment, els discursos obtinguts del treball de camp (vegeu la taula 1 a l'annex). Posteriorment, a través del procés circular de lectura i categorització del material, aquest sistema inicial es va refinar i modificar en funció de la seva capacitat de captar el sentit dels textos, donant lloc a una sistema final de categories d'anàlisi (vegeu la taula 2 a l'annex).

4. RESULTATS

4.1. Anàlisi del contingut: el calidoscopi discursiu

Obrim el bloc central d'aquesta recerca presentant els resultats obtinguts de l'anàlisi del material de camp. La finalitat d'aquest apartat és apropar-nos al contingut dels discursos d'alguns dels participants del projecte i obtenir, així, les línies principals de les seves argumentacions en relació amb el desenvolupament de l'experiència. Per a aquesta tasca s'aborden els continguts que hem extret, i ho fem prenent com a eixos d'anàlisi els objectius de recerca inicials.

Experimentació amb contingut: certeses i reptes

Si recordem, la primera pregunta que ens formulàvem plantejava fins a quin punt el projecte –entès com un procés d'acció comunitària– estaria oferint un marc per al desplegament de processos de participació que permetessin als joves experimentar la participació i produir un impacte real en el seu entorn proper. En aquesta recerca, entenem per entorn proper 'aquells àmbits pels quals transcorre la vida quotidiana dels alumnes, com ara el mateix centre de secundària, el barri o el poble'.

De l'anàlisi feta hem de començar a posar en relleu els resultats assolits en relació amb la dimensió pedagògica del procés. Els discursos coincideixen en el potencial de l'experiència per incidir en les actituds per a la participació des del punt de vista personal, organitzatiu i comunitari.

En primer lloc, es recull la percepció que el projecte té potencial per afavorir l'educació per a la participació entre els joves i oferir-los eines per dur a terme projectes col·lectius.

“Allò més positiu és la capacitat de formar noves generacions. Poder despertar un concepte diferent del que és participació (implicació, hàbits de treball en equip, compromís...)” (càrrec tècnic)

Els discursos recollits també parlen d'un impacte positiu de l'experiència en l'actitud del professorat i de les direccions dels centres vers el projecte. Tot i que són canvis lents, es tracta d'una tendència a una major predisposició per a la col·laboració que, sobretot, es manifesta en un canvi d'actitud durant les sessions dins l'aula amb els dinamitzadors. Cal destacar que aquests canvis varien de persona a persona, i de centre a centre.

“Jo crec que el primer any els professors eren bastant escèptics perquè no s'havia fet mai, però aquest any ha anat molt millor. Ens han donat força suport, la cap d'estudis estava per nosaltres; jo crec que hi ha hagut una evolució entre els professors.” (dinamitzador/a)

Aquí caldria que ens preguntéssim si aquest canvi d'actitud que s'aprecia entre el professorat té relació només amb el desenvolupament d'aquest projecte concret, o podríem començar a parlar d'un impacte de més abast en relació amb la percepció que tinguin els centres sobre l'obertura de processos de participació juvenil. La pregunta a fer-nos seria, doncs, si el projecte pot actuar de motor d'impuls d'altres iniciatives participatives en el si dels mateixos instituts⁵.

En relació amb aquesta dimensió educativa, també recollim discursos que ens remeten a la vessant apoderadora del projecte. És a dir, d'una banda, es tracta de saber com aquesta experiència pot ser un mitjà a través del qual els joves puguin expressar els seus interessos i necessitats i canalitzar-los en un projecte d'acció col·lectiva (l'apoderament dels joves des del punt de vista individual i col·lectiu). De l'altra, es tracta de valorar l'apoderament de les entitats del teixit associatiu del municipi, concretament d'aquelles que participen en la dinamització de les sessi-

⁵ Recentment, dos dels instituts participants han iniciat altres experiències de participació impulsades des de l'equip docent dels mateixos centres. Es tracta d'una experiència de constitució d'un consell de delegats i d'un hort comunitari. Pensem que aquestes experiències ens permeten evidenciar la contribució del projecte al canvi de mirada dels centres educatius vers la participació juvenil.

ons del projecte. En aquest sentit, en l'àmbit tècnic es valora molt positivament la formació prèvia que reben els dinamitzadors i es considera que treballar per la cohesió entre aquests és un dels reptes del projecte. Tot i que el material recollit no ens ofereix dades concretes sobre quin és l'impacte final de l'experiència en aquest sentit, l'anàlisi dels resultats ens fa plantejar noves qüestions com ara: quin ha estat l'impacte concret del procés en les dinàmiques de les entitats participants? Ha tingut impactes significatius en termes d'apoderament del teixit associatiu? Aquests resultats varien en funció del perfil de l'entitat? En quin grau el projecte ha apoderat els alumnes dels instituts?⁶

La lectura dels discursos en relació amb el nostre primer objectiu d'investigació ens mostra també alguns dels reptes d'aquesta experiència, especialment pel que fa a les possibilitats d'experimentar la participació a través de l'impuls de projectes vinculats a l'entorn:

En la definició de la categoria *experimentació de la participació* remarcàvem que els processos participatius no sols haurien de tenir en compte la participació des d'un punt de vista simbòlic (aproximació a un conjunt de nocions i valors), sinó també des de la seva dimensió pràctica i vivencial; és a dir, la participació vinculada a l'acció. A partir d'aquí, en l'anàlisi del contingut hem fet especial èmfasi en explorar si, efectivament, el projecte ha permès als joves experimentar aquesta participació. La conclusió a la qual arribem és que l'experiència estudiada ha donat més rellevància a la vessant formativa (en el sentit de fer tallers sobre participació en el marc d'una aula) que a la vessant pràctica o experimental (en el sentit de dur a terme un projecte participatiu real). L'anàlisi del projecte ens indica que no s'han dut a terme gaires dels projectes decidits pels alumnes, fet que ens fa pensar que, en termes substantius, l'impacte en l'entorn ha estat més limitat.

“I està molt bé, però aquest projecte es basa en una formació teòrica, que són les sessions per motivar, informar, conscienciar..., i una sessió pràctica, que potser falla una mica.” (dinamitzador/a)

⁶ Aquestes preguntes i altres són qüestions que emergeixen durant el mateix procés d'anàlisi i interpretació. Malauradament, en aquesta recerca no disposem de prou informació per donar-los resposta, però s'apunten com a possibles noves línies d'investigació.

“I el gran salt és comprometre’ns, després, a ser artífexs del desenvolupament d’allò que estan plantejant com a propostes, o sigui no quedar-se només en el principi de com m’agradaria que fos el meu barri, [...] sinó què puc fer jo perquè això sigui possible des de la meua pròpia posició com a jove.” (càrrec polític)

Entre els diferents motius que ens poden ajudar a entendre per què el projecte ha pres aquesta direcció, podem apuntar els següents:

En primer lloc, es percep una dificultat per articular un treball en xarxa sòlid i efectiu entre els diferents actors implicats que assegurí la continuïtat de les propostes fetes pels joves més enllà de les sessions dins l’aula, i que eviti que la fase d’implementació de les accions recaigui en les entitats encarregades de dinamitzar els IES.

“Potser un dels punts febles seria, després, l’escàs ventall *de recursos* que es pugui oferir al grup un cop motivat amb el qual pugui treballar un projecte... i que després hem de fer un projecte no gaire *elaborat*, perquè tampoc hi ha una gamma de recursos bastant forta amb què donar-hi suport...” (dinamitzador/a)

Conseqüentment, es parla de les dificultats que tenen algunes de les entitats participants en el desenvolupament de les propostes dels joves, especialment quan assumeixen aquesta tasca sense comptar amb prou suport. El risc que identifiquem és que el desenvolupament del projecte acabi prenent direccions molt diferents entre els instituts, provocant-hi iniquitats.

“Que no s’hagi de partir només dels recursos que hi hagi al darrere, que no s’hagi de variar el projecte que es pugui oferir a un jove que hi està participant depenent de l’entitat que t’estigui fent la formació. En realitat no té gaire sentit...” (dinamitzador/a)

En relació amb el perfil dels dinamitzadors, hem de dir que aquests són un grup molt heterogeni. Aquestes diferències tenen a veure principalment amb les diferents trajectòries i experiències en el camp de la dinamització juvenil que tenen els joves dinamitzadors, però segurament també amb variables com l’edat, el sexe, el lloc de residència (no tots

són del municipi, ni del mateix barri de la ciutat), l’entitat de procedència o la seva experiència associativa. La diferència més important, però, és que mentre que alguns d’ells són voluntaris i voluntàries, altres són joves professionals del camp social contractats per aquestes entitats.

Un altre aspecte que identifiquem en l’anàlisi del material disponible, i que també ens ajuda a entendre el diferent desenvolupament del projecte en cada centre, té a veure amb les característiques dels instituts. Concretament, elements com la sensibilitat i l’interès vers els objectius del projecte en particular, i en relació amb la participació en general, o qüestions relatives al clima institucional tenen un paper fonamental. En aquest sentit, en les actes disponibles observem com en aquells IES on es detecten tensions i dificultats en les relacions professorat-alumnat, o bé direcció-equip de docents, la implementació del projecte costa més. Aquí, la presència de la figura dels tutors pren molta importància; en general, es detecta que quan el tutor té un paper actiu i de reforç a la tasca dels dinamitzadors, la sessió formativa se’n veu beneficiada. En canvi, aquelles actituds de poca implicació poden influir en l’actitud que tinguin els alumnes vers la presència dels docents o en la percepció respecte a les oportunitats de participació real que finalment tindran.

En segon lloc, es detecta una dificultat per integrar els projectes que sorgeixen en el marc de l’experiència, al projecte educatiu del centre i/o en altres processos de participació impulsats en l’àmbit local. És a dir, les accions participatives que es treballen amb els joves corren el risc de perdre la perspectiva global esdevenint accions aïllades sense més impacte. Si ens fixem concretament en el grau d’integració del procés als instituts, els materials analitzats posen en evidència que el projecte s’integra als IES parcialment. Bàsicament, en els centres s’hi duen a terme les sessions formatives, però no hi ha una assumpció més global del paper que pot tenir el projecte en les estructures i experiències pròpies del centre, per exemple: vincular-lo a un crèdit de síntesi o al marc d’un altre procés de participació que possiblement ja s’estigui duent a terme (elecció de delegats, comissions per a projectes...).

“Nosaltres, que estem fent un sopar de fi de curs i que es vol fer dins de l’IES, sí que tenim una col·laboració lògica. S’ha d’informar del dia, demanar el permís... Sí que hi col·laborem. I ens deixaran agafar les tau-

les, l'espai. Però tot el muntatge, la planificació amb els joves i qualsevol cosa que fem es fan fora. Un cop acabes les sessions formatives, el teu contacte amb l'IES s'acaba [...]. Més que res que no té sentit que es faci una hora de tutoria per fer això si després no hi ha cap tipus de vinculació o de suport.” (dinamitzador/a)

Una altra de les causes que inferim dels discursos té a veure amb la manca de visió de procés que s'atorga al projecte en qüestió. Pensem que es tracta més d'una experiència d'educació en *participació*, i no tant d'una experiència de *participació*. Aquest fet ens ajudaria a entendre per què es dóna més importància a la fase de formació i disseny de propostes amb els joves que a la fase d'implementació i avaluació d'aquestes. Considerem que, perquè aquest projecte pugui desenvolupar-se en les seves diferents fases, cal repensar la dimensió temporal en què s'organitza. Tot sembla indicar que les sessions formatives previstes als centres no són suficients per cobrir els objectius que es proposa el projecte i poder fer les diferents etapes de l'experiència (diagnòstic, disseny de la proposta i implementació del projecte amb els joves).

“Crec que són poques sessions. Perquè realment arribi als xavals, i prenguin consciència del que estan fent i vegin que hi ha possibilitats, jo crec que amb quatre sessions... Ells estan allà, a veure què em diu aquest, si m'ho passo bé, si faig alguna dinàmica...” (dinamitzador/a)

Finalment, i tot i que les narratives no ens han aportat dades respecte a això, ens preguntem si no hi hauria altres variables que ajudin a explicar el nivell desigual d'implementació de les pràctiques participatives en el marc del projecte. Entre aquestes, hi ha les característiques socioterritorials dels barris (perfils sociològics i bagatge associatiu del barri) o el fet de tenir experiències prèvies de treball comunitari en el marc d'iniciatives, com ara els plans comunitaris en alguns dels barris de la ciutat.

Forjant vincles: oportunitats i desafiaments

En la segona pregunta d'investigació ens plantejàvem si el fet de desenvolupar processos participatius vinculats a l'entorn quotidià dels joves afavoriria l'augment del coneixement entre els actors implicats, potenciant els processos d'identificació i vinculació dels joves amb el seu entorn més proper.

Un dels primers aspectes que hem de posar en relleu en aquest sentit és que el projecte analitzat, tal com es planteja, permet efectivament apropar-se als interessos i a les necessitats dels joves participants per part de l'Administració local i les entitats del teixit associatiu de la ciutat. Des de la visió tècnica, es considera que el projecte permet fer un diagnòstic de les noves generacions, en el sentit de poder recollir les inquietuds dels joves dels instituts, de saber quina és la seva visió del barri i la ciutat o de conèixer les seves formes de participar. En aquest mateix sentit, els dinamitzadors i les dinamitzadores del projecte creuen que treballar dins dels instituts és un punt clau per poder-se apropar a la realitat dels joves del municipi, especialment d'aquells que normalment no participen en associacions o en activitats organitzades per les entitats del barri.

En aquest punt, cal analitzar també fins a quin grau el projecte, tal com s'ha desenvolupat, afavoreix que s'estableixin dinàmiques de treball i de participació entre les entitats i els joves dels instituts. És a dir, estudiar si el projecte està garantint no sols que les entitats i l'Administració local coneguin una mica més la realitat i els interessos dels joves, sinó que s'afavoreixi també un coneixement i vincle bidireccional, garantint que els joves estiguin més informats sobre els recursos que els ofereix l'entorn per poder participar així en la seva comunitat. De l'anàlisi del contingut obtenim les idees següents:

D'una banda, es considera que el fet que els dinamitzadors siguin joves membres d'entitats del barri, persones properes i de referència al territori, seria un aspecte que podria afavorir la vinculació dels joves al teixit associatiu. Aquesta relació més propera i quotidiana permetria que algunes de les propostes formulades pels joves durant les sessions formatives es poguessin incorporar als projectes associatius de les entitats dels barris i treballar-les. Però també permetria que s'establís un canal

més directe i continuat a través del qual els joves estiguessin informats de les activitats i els espais de participació que hi hagi al seu territori.

De l'altra, tal com hem apuntat anteriorment, el desenvolupament del projecte i els discursos dels actors entrevistats posen de manifest que el temps previst per treballar tots aquests objectius de vinculació i coneixement mutu és limitat. A més, les limitacions per dur a terme finalment els projectes proposats pels joves durant la formació estarien restant oportunitats per a la consolidació d'aquests vincles i per al sorgiment de nous projectes conjunts entre joves i teixit associatiu.

“Però potser com una sessió a part, perquè nosaltres podem parlar de la nostra entitat i del treball que fem durant la sessió, no sé... Potser et comenten: ‘Ah! mira, doncs això que vosaltres esteu dient nosaltres també ho estem fent des de l’entitat’, saps? És del rotllo això. I potser et preguntaran: ‘Ah, i tu qui ets?’; o nosaltres portem samarretes de la nostra entitat i aleshores et pregunten: ‘I això què és?’. En aquest sentit, sí que se’n pot parlar, però no hi ha un temps específic per fer-ho.”(dinamitzador/a)

Un altre aspecte que ens proposàvem abordar en aquest punt era analitzar si el projecte participatiu està afavorint el coneixement mutu entre els altres actors que hi estan implicats (instituts, Administració local i entitats). En aquest sentit, les narratives dels entrevistats ens permeten afirmar que s’estan fent passos en aquesta direcció.

“També cal vincular la gent que treballem als barris amb els IES, almenys que sàpiguen que som allà i qui som. Que reconeixin qui hi ha...” (càrrec tècnic)

Les reunions de coordinació del projecte entre tècnics de l’ajuntament i equips docents, la implicació dels tutors en les sessions de formació amb els alumnes o el treball de coordinació entre centres i entitats per acordar el desenvolupament d’alguna activitat fora de l’horari lectiu, poden ser elements que contribueixin a consolidar actituds de col·laboració entre els diferents actors. No obstant això –i tal com hem insistit anteriorment–, caldrà garantir que aquest coneixement mutu vagi donant lloc a un sentit d’implicació i de responsabilitat compartida pel projecte.

Finalment, volem tancar aquest apartat apuntant noves preguntes d’investigació que emergeixen de la lectura del material de camp. Ens preguntem si aquesta experiència seria també una estratègia que permetés abordar a la pràctica la inclusió social, en aquest cas, dels joves diferencials. Es tractaria de conèixer si les experiències de participació amb joves poden tenir efectes diferencials en aquells barris o col·lectius de joves més desafavorits, o que no compten amb tants recursos de dinamització al seu entorn. Tot i que no era objecte d’atenció d’aquesta investigació, aquesta idea podria obrir una nova línia de recerca que tingués per objectiu analitzar la contribució dels processos de participació juvenil al treball per la cohesió i la inclusió social dels joves.

“Val la pena intentar-ho, almenys parlo pel barri on treballo jo. No hi ha gaire cosa per als joves. Val la pena intentar integrar els nanos a les associacions perquè no estiguin tot el dia al carrer. Es passen tot el dia al carrer fumant!” (dinamitzador/a)

“[...] i després estan els joves que no saben molt bé què fer, que estan al carrer... que fan molt soroll però no tenen moltes propostes, i que són els qui realment necessiten acompanyament.” (càrrec tècnic)

Protagonisme juvenil: un sostre de vidre?

La tercera pregunta de la investigació planteja si aquestes experiències de participació juvenil des d’una dimensió comunitària situarien els joves al centre de les pràctiques, és a dir, si situarien *els joves com a protagonistes*, fet que podria incidir en què els joves atorguin sentit i rellevància a aquestes experiències.

El punt de partida d’aquesta pregunta d’investigació es troba en la convicció de la importància d’afavorir que els joves prenguin consciència de la seva capacitat per dur a terme projectes col·lectius i tinguin la formació, les eines i el suport necessaris perquè això es doni. En l’anàlisi del desenvolupament del projecte seleccionat, molt possiblement ens trobem davant d’un dels principals reptes a millorar i sobre el qual caldrà incidir, especialment si volem dirigir-nos cap a un escenari on els joves són els veritables protagonistes de l’experiència.

En primer lloc, si mesurem la capacitat dels joves per ser protagonistes d'una acció col·lectiva en funció del nombre de projectes participatius que s'han desenvolupat (ens referim a les propostes sorgides del treball fet prèviament a les sessions formatives a l'aula), hem de pensar que aquesta capacitat d'incidència ha quedat força reduïda.

Però aquesta limitació en la capacitat d'acció no sols està relacionada amb la possibilitat de dur a terme el projecte seleccionat, sinó amb el mateix marge de maniobra per incidir en determinats àmbits d'interès dels joves. Ens referim, per exemple, a la possibilitat d'incidir en aspectes que tenen a veure amb el funcionament dels centres o amb les àrees de decisió reservades als equips docents.

“Surten coses que no tenim gaire mà per tocar. El tema de les excursions i colònies... Si una escola no vol fer colònies, no en farà. I, si els xavals en parlen, els tutors ja diuen que no se'ls enduran [...]. I demanen excursions lúdiques i sempre els duen als mateixos llocs... però és una decisió de l'escola.”(dinamitzador/a)

En segon lloc, la nostra experiència prèvia en el camp de la participació ens fa pensar que la qüestió de la capacitat d'incidència dels joves al projecte està íntimament relacionada amb la definició dels objectius i les regles del joc del mateix procés. Pensem que un dels punts dèbils del projecte és la falta de concreció i consens previ en relació amb els objectius, els recursos disponibles o la capacitat d'incidència d'aquest. Aquesta manca de concreció sembla que afecta especialment el moment d'acordar amb els joves el tipus d'acció que cal fer i, en conseqüència, la gestió de la frustració si la proposta finalment no es pot portar a terme.

“Els entra la *vena paleta* a tots... *Quién arregla los lavabos, las ventanas, las mesas, las no sé que...* ¡Pero si queréis hacer eso conseguid 100.000 euros!” (dinamitzador/a).

“Els tutors demanen que hi hagi respostes reals i es doni continuïtat a les propostes participatives dels alumnes perquè, si no, els estudiants comencen les sessions amb grans expectatives però acaben força desencantats.” (fragment d'acta)

Finalment, la definició de les regles del joc, és a dir, de les condicions de la participació, hauria de garantir que tots els actors implicats coneguessin a priori quins són els requisits, els límits i les possibilitats del procés. Aquestes regles poden tenir a veure amb els recursos econòmics, l'àmbit d'incidència de les propostes (àmbit local) o el nombre i perfil dels participants. Garantir la implicació de tots els actors en la definició dels objectius i regles del joc pot afavorir que instituts, entitats, joves i Administració es facin seu el procés. Aquest sentiment de formar part d'un projecte col·lectiu permetria incidir en elements com la implicació i la coresponsabilitat contribuint, entre altres, a compartir la responsabilitat dels encerts i errors dels resultats als quals s'arribi amb el projecte.

4.2. Per una comprensió transformadora del procés

Arribats a aquest punt, volem tancar aquest capítol fent una anàlisi i valoració transversal dels resultats presentats en les pàgines anteriors que ens permeti comprendre quines són les oportunitats i els reptes d'aquesta experiència.

Presentarem les reflexions fent un esforç per anar més enllà del projecte estudiat perquè aquestes aportacions puguin tenir sentit i ser d'utilitat en altres contextos i experiències que busquin la promoció de la participació juvenil des d'una dimensió comunitària.

Des de la proximitat

És de gran interès la manera com es dissenya i s'articula el projecte. En el seu plantejament, el projecte neix amb vocació de procés comunitari. L'impuls inicial des d'un pla de desenvolupament comunitari, la voluntat d'integrar a tot un conjunt d'actors al procés, el propòsit de teixir xarxa o el caire de proximitat que pren en vincular-se a l'entorn proper dels joves, són tots ells aspectes que es troben a les bases del treball comunitari.

Però la recerca ens indica que, en la seva posada en pràctica, l'experiència té el repte de millorar l'articulació del projecte amb el territori i l'aula, per poder garantir la seva sostenibilitat en el temps i dotar-lo de

coherència. A la pràctica, no es veu clarament de quina manera l'experiència s'articula amb altres processos de participació del territori (plans comunitaris, consells sectorials...), amb les iniciatives de les entitats o amb les mateixes dinàmiques i projectes dels instituts. Perquè aquesta articulació sigui possible, identifiquem alguns aspectes clau que pensem que podrien contribuir-hi:

- **Fomentar espais i dinàmiques de treball**, més o menys flexibles, però **amb voluntat de continuïtat i estabilitat**. Aquestes dinàmiques ens permetrien teixir xarxes entre els actors implicats (ajuntament, entitats, escoles i joves) i obrir moments de reflexió crítica sobre allò que estem fent i els efectes que s'estan produint. Però, sobretot, contribuirien a no perdre de vista la finalitat última de les accions que s'estan duent a terme i a repensar els objectius de manera conjunta. En la dinamització d'aquests espais de treball caldrà garantir la presència de les diverses institucions i els actors implicats al projecte. En certa manera, aquests espais podrien contribuir a compensar les estructures de poder existents en una societat, per exemple, garantint que els joves puguin expressar la seva opinió i que aquesta sigui escoltada i tinguda en consideració per la resta de participants.
- Un altre dels aspectes clau és la necessitat d'evitar que les iniciatives de participació juvenil que es desenvolupin acabin sent "accions aïllades" i inconnexes. Ben al contrari, caldrà que es concebin i s'assumeixin com a **processos transversals i connectats amb altres experiències del territori**.
- També serà important tenir en compte que el desplegament de projectes de participació juvenil no es pot fer mimèticament sense **prendre en consideració les característiques dels barris, de les escoles o dels mateixos joves**. Caldrà considerar les condicions dels barris i instituts en els quals es desplega el projecte participatiu, per evitar que determinades diferències –quan no desigualtats– de partida (teixit associatiu feble, perfil de l'alumnat, estat de la participació dins el centre) puguin provocar iniquitats en el desenvolupament i impacte del projecte. Per aquest motiu, pensem que és important prendre mesures per assegurar que tots els centres i barris treballin amb les mateixes condicions i garanties d'èxit, per exemple, reforçant la tasca

de dinamització, donant suport a les entitats del territori, oferint més orientació a l'equip docent o fent un acompanyament continuat als grups-classe.

- Finalment, haurem de treballar per fomentar una **visió de procés compartida** que afavoreixi el compromís, la coresponsabilitat i la implicació de tots els actors al procés. La definició conjunta dels objectius i les regles del procés, la responsabilitat compartida, l'orientació cap a una acció determinada... són aspectes que contribueixen a fer de l'experiència un projecte col·lectiu. En aquest sentit, serà important reforçar la idea que la participació també és "conèixer què podem fer plegats", i no sols què han de fer els altres per nosaltres.

Per una participació de qualitat

El projecte analitzat és clarament una experiència d'educació en participació. En relació amb aquesta dimensió educativa, els resultats ens han permès veure com el projecte ha contribuït a trencar amb les dinàmiques habituals dins l'aula i a fomentar el treball en petits grups cooperatius, com s'han treballat metodologies d'anàlisi de l'entorn amb l'objectiu de prioritzar les accions col·lectives a emprendre posteriorment, i hem pogut veure com la implicació de molts professors anava creixent a mesura que augmentava el seu coneixement sobre la iniciativa. Certament, ens trobem davant d'una experiència que té bons motius per seguir millorant, especialment si vol esdevenir una experiència de participació completa.

Així doncs, pensem que és important reforçar la **dimensió substantiva** del procés i apostar d'aquesta manera per una **participació de qualitat**.

- Parlar de participació de qualitat suposa apostar per una participació ciutadana capaç de **generar efectes** en un entorn o situació determinada, és a dir, de produir canvis reals i tangibles. Es tracta de conèixer i reconèixer si els impulsors de les iniciatives de participació juvenil busquen que aquests processos generin canvis, sigui des del punt de vista individual (foment d'una ciutadania activa) o comunitari (increment del capital social, reducció de les desigualtats socials i

millors en el territori). En aquest sentit, pensem que apostar perquè els joves puguin experimentar la participació a través del desenvolupament de projectes col·lectius contribuiria, d'una banda, a fer que aquesta participació tingués un impacte visible al territori i, de l'altra, a l'autopercepció dels joves com a subjectes col·lectius amb capacitat d'acció.

- La noció de participació de qualitat implica referir-nos també a la **coherència** amb la qual es desenvolupa una experiència participativa. La coherència implicaria garantir un context en què la participació no sols s'assumeix des del punt de vista discursiu, sinó també en les actituds i en les pràctiques quotidianes. Per exemple, té a veure amb com els centres de secundària fan seu el projecte i com això es reflecteix en diverses dimensions: en les actituds del professorat (en el suport en les sessions dins les aules, en l'ajut a les propostes d'acció...), en com es vincula el treball a altres projectes del centre o assignatures del currículum, o en com es promouen nous canals de participació dels alumnes en el si del centre. Pensem que aquest aspecte té una rellevància cabdal quan parlem de processos de participació en el marc escolar, especialment quan del que es tracta és que aquestes experiències contribueixin al canvi de dinàmiques estructurals dels instituts i al foment d'una estratègia participativa en el centre. Però la coherència, tal com aquí l'entendem, no sols és tasca dels centres de secundària; va molt més enllà i comporta una responsabilitat i un compromís de tots els actors implicats per treballar amb els joves les propostes que surtin del procés de debat a les aules. També suposa entendre quin pot ser l'encaix del projecte en les polítiques de joventut i de participació del municipi, entre altres.
- **Un procés en el temps...** Si volem que una experiència de participació incideixi tant en la dimensió educativa com en la dimensió substantiva, haurem d'entendre-la com un procés, i no com un conjunt d'accions aïllades i puntuals. Cal que l'experiència desbordi les sessions dins l'aula i vagi més enllà d'aquestes, apostant per un procés en què la formació dins l'aula complementa i orienta les accions posteriors. Pensem, sobretot, que els joves han de sentir que disposen de temps per dur a terme les seves propostes i que tenen oportunitats i recursos per fer-les efectives.

- Disposar de, i treballar amb, temps també ens permetrà **incidir en la promoció i consolidació** dels vincles; és a dir, en les relacions entre els actors: els joves entre ells, aquests amb els centres educatius, els instituts amb les entitats, aquestes amb els joves, el teixit associatiu amb l'Administració... I així fins dibuixar el complex entramat, però ple d'oportunitats que ens proporciona el treball comunitari. En aquest sentit, si un dels objectius és afavorir que els joves coneguin algun projecte associatiu del seu barri i s'hi impliquin, o bé que s'apropin a les activitats organitzades per les entitats del territori, haurem de tenir en compte la dimensió afectiva d'aquest objectiu, que –hi estarem d'acord– no s'aconsegueix amb unes poques sessions dins l'aula. La importància dels vincles de coneixença i de confiança que ens proporciona un treball de proximitat, continuat i col·laboratiu, pot contribuir a assolir aquest objectiu.

Un procés significatiu per als joves

L'atribut *significatiu* té especial rellevància als processos de participació juvenil perquè implica connectar les accions amb les motivacions i els camps d'interès dels joves. Molt sovint, aquests interessos tenen el seu origen en aspectes vinculats a la vida quotidiana, com l'oci, la formació o l'habitatge.

La recerca ens dóna pistes a l'hora de fer possible aquesta connexió i, en definitiva, possibilitar l'impuls o l'acompanyament de processos rellevants i significatius per als joves.

- En primer lloc, hem de **repensar el paper dels joves** (i dels adults) en les iniciatives que busquen promoure la participació juvenil. Això implica incorporar un canvi en les actituds, els valors i les representacions socials que prevalen sobre els joves, possibilitant que aquests puguin intervenir en qüestions que afecten les seves vides. En paraules de Morin (1994), es tracta de resituar els joves perquè ocupin una posició al centre del seu món, per poder-los tractar i perquè ells mateixos puguin tractar-se com a tals.

— Aquesta reflexió ens condueix al debat sobre el **tipus de participació que s'està promovent**, des del tercer sector, l'Administració, els professionals que treballen amb joves... En la introducció teòrica ja evidenciàvem que, massa sovint, la participació juvenil que es promou es fa des d'una perspectiva adultocràtica i que, aquesta, no sempre permet la intervenció dels joves al curs del procés. L'experiència analitzada ens mostra que pensar en experiències que promoguin la participació dels joves suposa pensar en metodologies que, sense estar desconnectades dels processos adults, tinguin en compte les circumstàncies i necessitats dels joves. Pensar en els interessos dels joves no implica, únicament, adaptar els processos als joves. Suposa també reflexionar sobre la manera com aquests mateixos joves poden incidir en la millora contínua del procés, per exemple, en el cas del projecte analitzat, participant en l'avaluació de la iniciativa, fent propostes de millora, esdevenint dinamitzadors dins dels seus centres educatius, etc.

El suport adult

L'experiència analitzada mostra la importància de tenir en compte el paper que tenen **les persones adultes, i la comunitat en general**, en el suport d'aquest tipus de projectes amb joves; especialment, si volem que els processos de participació també siguin processos educatius.

La recerca ens ajuda a identificar alguns elements clau que cal tenir en compte en relació amb el paper dels adults:

— Perquè es pugui donar un suport efectiu cal que els adults que acompanyen els processos es puguin **formar i estar capacitats** per a aquesta tasca. Les experiències de participació amb joves examinades al marc teòric coincidien a recalcar la importància de la figura de l'adult i del seu suport en els processos de dinamització i participació juvenil, i en els beneficis de promoure experiències participatives vinculades a l'aula i al centre. En un altre àmbit, en l'estudi es veu la importància del tipus de suport rebut, per part de l'equip directiu i dels tutors, en la dinàmica de les sessions dins les aules, o en el rumb del projecte al centre.

— Per tot això, evidenciem la necessitat que el procés formatiu *en* participació no es limiti només a un treball *amb* els alumnes, sinó que sigui **un treball també de centre**. Definir què entenem per *participació*, per quina participació apostem, què volem dir quan parlem de cogestió, què significa compromís i implicació... són reflexions prèvies que haurem de respondre'ns conjuntament, adults i joves. En el terreny metodològic, donar eines i recursos concrets als equips docents dels instituts implicats en l'experiència pot contribuir a promoure actituds de suport al projecte, però, també, pot ajudar a anar més enllà i ser un motor d'impuls de noves experiències promogudes pels mateixos docents.

— Una altra qüestió que recollim de l'experiència és la importància del perfil de les persones dinamitzadores encarregades d'acompanyar els alumnes en el procés. La recerca apunta els avantatges que hi ha quan es compta amb dinamitzadors de proximitat i coneixedors de la xarxa associativa.

CONCLUSIONS

Els resultats ens permeten tancar amb algunes aportacions finals que vinculem als objectius de recerca inicials. Presentarem aquestes reflexions relacionant-les amb alguns dels debats teòrics sobre participació juvenil que ens han semblat més interessants i suggeridors, especialment per l'aportació que fan a les qüestions tractades en aquest treball.

La primera reflexió té a veure amb la possibilitat real que tenen els joves d'experimentar una participació amb contingut i que tingui rellevància social i política en les seves comunitats. Tal com ens mostren els resultats de la recerca, massa sovint, els processos de participació juvenil que es promouen no permeten que els joves puguin influir en l'agenda dels temes a debat des del punt de vista local, ni encara menys generar efectes reals i tangibles en el seu entorn proper. Prenem aquí la proposta de J. Benedicto i M. L. Morán (2002), autors que introdueixen la qüestió sobre la política de la influència. La proposició de la política de la influència parteix de la base que els joves han de poder intervenir sobre els resultats dels processos en els quals prenen part, per "passar de públic a actors protagonistes". Una de les aportacions més interessants és que planteja la necessitat de passar d'una política de la presència (més simbòlica que transformadora) a una política de la influència. És a dir, cal possibilitar no sols que els joves puguin actuar com a agents socials, sinó que la seva actuació repercuteixi en aquells temes que afecten la vida de la comunitat. Això suposa que la participació juvenil vagi més enllà dels debats normalment oberts als joves, com ara l'oci, per tractar qüestions més estructurals com l'urbanisme, el medi ambient o el treball.

El debat sobre la política de la influència implica reflexionar sobre el grau de protagonisme que tenen els joves en les experiències participatives. Aquí se'ns mostra com el protagonisme dels participants està força limitat al desenvolupament d'un conjunt d'accions que prèviament han

estat pensades i definides pels adults. L'anàlisi d'aquesta dada ens fa reflexionar sobre la importància que els joves puguin prendre part activa des de l'inici de l'experiència, fent-los protagonistes del disseny dels espais i dels mecanismes que possibilitin la seva acció social i política. Aquesta reflexió ens connecta amb la proposta de la participació protagònica. Pensem que aquesta tesi és especialment suggeridora perquè dóna un sentit substantiu a la participació, i no merament processual, que és el que massa sovint domina en les experiències que es donen a casa nostra. Sentit substantiu en tant que "col·loca els infants i joves com a actors socials i no com a simples executors de quelcom" (Alfageme *et al.*, 2003:45). L'aplicació d'aquesta proposta implica un salt en la participació, ja que l'exercici del que es consideren drets dels joves té conseqüències polítiques i socials. En aquest últim nivell perquè suposa una nova manera d'entendre les relacions entre els joves i els adults, i la participació dels primers com a actors socials i protagonistes en una comunitat.

Una altra de les reflexions que es desprenen dels resultats de la recerca té a veure amb la importància de l'educació en i per a la participació en el marc de l'educació formal. Aquesta reflexió parteix de la idea que el context escolar no sols és un marc idoni per a l'aprenentatge de la participació en termes de l'alumne dins l'aula, sinó que el mateix context comunitari brinda un marc d'oportunitats per a l'aprenentatge de la participació (Piédrola i Coscolla, 2007). La recerca reforça la tesi que les experiències d'educació en participació han de desbordar el marc de l'aula per connectar-se vivencialment amb el que passa al centre i a l'entorn. En aquest sentit, educar per la participació no ha de ser, només, la transmissió d'un bloc de coneixements i de valors teòrics en el marc de l'aula, sinó que ha d'incloure i preveure un conjunt de pràctiques i experiències que permetin assumir aprenentatges lligats a la pràctica de la ciutadania activa, com ara la capacitat de deliberar, de pensament crític, d'escolta, de respecte a les diferències, d'adquirir competències dialògiques, d'obtenir coneixements dels drets i de les responsabilitats. Aquesta visió no se centra només en les pràctiques participatives, sinó en quines accions preparen el jove per dur a terme una participació efectiva dins i fora del centre educatiu. Com diu E. Terrén, l'educació en i per a la participació "[...] és un tipus d'educació que ofereix als individus els coneixements i les competències necessàries per jutjar per si mateixos,

construir el seu projecte de vida i gestionar la seva realització juntament amb els projectes dels altres (2003: 265)".

Finalment, l'experiència que hem explorat aquí posa de manifest que la promoció de la participació juvenil no és una tasca senzilla, especialment perquè no hi ha una única estratègia que serveixi de model per al desplegament d'aquests processos. No obstant això, la recerca permet identificar resultats de procés que reforcen la importància de seguir apostant per aquestes experiències i mostra com la perspectiva comunitària pot ser una bona estratègia d'intervenció. Dimensions com la sostenibilitat del projecte, la proximitat, la construcció conjunta d'objectius, la coherència del procés, el treball en xarxa entre els diferents actors... s'identifiquen com a aspectes clau en la investigació i, no casualment, es tracta de dimensions en les quals les metodologies comunitàries pretenen incidir. En definitiva, conclòs aquest estudi, ens reafirmem en la certesa que la promoció de la participació juvenil des d'una dimensió comunitària pot contribuir en aspectes com els valors comunitaris, la cohesió territorial, la coresponsabilitat educativa o la visió que es té dels joves. Però, especialment, pensem que pot ajudar a retornar als joves el seu paper en la construcció dels nostres barris i ciutats.

No voldríem tancar aquest treball sense apuntar altres reflexions que tenen a veure amb la necessitat de seguir aprofundint en l'estudi de la participació juvenil. Durant la recerca, s'ha pogut constatar que l'avaluació, la sistematització o l'anàlisi d'experiències de participació juvenil són encara molt febles. S'ha trobat força literatura que analitza, des d'un pla teòric, la rellevància de promoure la participació juvenil i també hem vist alguns estudis sobre les tendències associatives i de participació política dels joves. No obstant això, s'ha identificat poca documentació que analitzi quina és l'aportació de la participació en els joves i en el territori, o estudis que parlin d'estratègies i marcs útils per fomentar la participació juvenil. En aquest sentit, pensem que cal reforçar la necessitat d'una cultura avaluadora en l'àmbit de l'estudi de la participació juvenil, que ens permeti analitzar amb precisió què estem fent i aprendre de les pròpies experiències. És important que els professionals de la intervenció incorporem en la nostra acció l'hàbit de la reflexió. Els professionals del camp social que treballem amb (per als i des dels) joves ens trobem en un espai privilegiat per promoure aquests tipus de processos; de fer-ho

així, també tenim la responsabilitat d'analitzar quin és l'impacte i l'aportació d'aquestes accions, consensuant mètodes i criteris d'anàlisi.

BIBLIOGRAFIA

ALFAGEME, E.; CANTOS, R. i MARTÍNEZ, M. (2003). *De la participación al protagonismo infantil. Propuestas para la acción*. Madrid: Plataforma de Organizaciones de Infancia.

APUD, A. (2001). *Participación infantil*. UNICEF. (Enrédade con UNICEF). En línia: <www.ciudadesamigas.org> [Consulta: agost de 2010].

ARCHES, J. i FLEMING, J. (2006). "Young people and social action: Youth participation in United Kingdom and United States". A: *New Directions for Youth Development*, núm. 111, p. 81-90.

BENEDICTO, J. i MORÁN, M. L. (2002). *La construcción de una ciudadanía activa entre los jóvenes*. Madrid: Injuve.

BLANCO, I. i GOMÀ, R. (2002). *Proximidad y participación: marco conceptual y presentación de experiencias*. A: BLANCO, I. i GOMÀ, R. (ed.). *Gobiernos locales y redes participativas*. Barcelona: Ariel.

BLANCO, I. i GOMÀ, R. (coord.) (2002). *Gobiernos locales y redes participativas*. Barcelona: Ariel, p. 21-42.

BLANCO, I. i MAS, P. (2008). *La desafección política a Catalunya. Una mirada cualitativa*. Barcelona: Fundació Jaume Bofill, Informes Breus, núm. 11.

CARMONA, M. i REBOLLO, O. (coord.) (2009). *Guia operativa d'acció comunitària*. Barcelona: Ajuntament de Barcelona.

CHECKOWAY, B. (1998). "Involving young people in neighborhood development". A: *Children Youth Services Review*, núm. 20 (9-10), p. 765-795.

CHECKOWAY, B. i GUTIÉRREZ, L. (ed.) (2009). *Teoría y práctica de la participación juvenil y el cambio comunitario*. Barcelona: Graó, Col·lecció Acció Comunitaria, núm. 9.

EVANS, S. D. (2007). "Youth sense of community: voice and power in community contexts". A: *Journal of Community Psychology*, núm. 35 (6), p. 693-709.

GOMÀ, R. (2006). "L'acció comunitària: transformació social i construcció de ciutadania". A: *Quaderns d'Educació Social*. Barcelona: CEESC, núm. 8, p. 29-41.

HART, R. A. (2001). *La participación de los niños en el desarrollo sostenible*. Barcelona: UNICEF: PAU. education.

HERAS, P. (2008). "La acción política y la acción comunitaria". A: HERAS, P. (coord.). *La acción política desde la comunidad*. Barcelona: Graó, Col·lecció Acció Comunitaria, núm. 8, p. 15-38.

LLOBET, M. i CORTÈS, F. (2006). "La acción comunitaria desde el trabajo social". A: ÚCAR, X. i LLENA, A. (coord.) *Miradas y diálogos en torno a la acción comunitaria*. Barcelona: Graó, Col·lecció Acció Comunitaria, núm. 1, p. 131-156.

MARÍN, M. A. (coord.) (2007). *Ciudadanía intercultural: la mejora de la convivencia intercultural de jóvenes de 14 a 16 años del municipio de Sant Boi de Llobregat mediante la participación en proyectos de aprendizaje-servicio*. Barcelona: Universitat de Barcelona.

MCKOY, D. i VINCENT, M. (2007). "Engaging schools in urban revitalization-the Y-PLAN (youth-plan, learn, act, now!)". A: *Journal of Planning Education and Research*, núm. 26 (4), p. 389-403.

MORIN, E. (1994). *Introducción al pensamiento complejo*. Barcelona: Gedisa.

ORGANITZACIÓ DE LES NACIONS UNIDES. *Convenció de les Nacions Unides pels drets dels infants*. 20 de novembre de 1989. En línia: <www2.ohchr.org/spanish/law/crc.htm>. [Consulta: agost de 2010].

PIÉDROLA, A. i COSCOLLA, R. (2007). *Recerca-acció sobre participació juvenil als centres de secundària de Catalunya*. Barcelona: Fundació Pere Tarrés.

PINDADO, F.; REBOLLO O. i MARTÍ, J. (2002). *Eines per a la participació ciutadana. Bases, mètodes i tècniques*. Barcelona: Diputació de Barcelona.

SELLARÈS, A. (2003). *La participació jove*. Barcelona: Generalitat de Catalunya, Col·lecció Sinergia, núm. 6.

TARANILLA, Mª C. (2006). "Educación escolar y acción comunitaria". A: ÚCAR, X. i LLENA, A. (coord.) *Miradas y diálogos en torno a la acción comunitaria*. Barcelona: Graó, Col·lecció Acció comunitaria, núm. 1, p. 113-130.

TERRÉN, E. (2003). "Educación democrática y ciudadanía multicultural: el reaprendizaje de la convivencia". A: BENEDICTO, J.; MORÁN, M. L. *Aprendiendo a ser ciudadanos. Experiencias sociales y construcción de la ciudadanía entre los jóvenes*. Madrid: Injuve, p. 259-279.

VALLÈS, M. S. (1999). *Técnicas cualitativas de investigación social. Reflexión metodológica y práctica profesional*. Madrid: Síntesis.

WALTHER, A. (2002). "Youth transitions, youth policy and participation. State of art report". A: *Yoyo Working Paper*, núm. 1.

WALTHER, A. (2004). "Dilemas de las políticas de transición: discrepancias entre las perspectivas de los jóvenes y las instituciones". A: *Revista de Estudios de Juventud*. Madrid: Injuve, núm. 65, p. 133-150.

ZELDIN, S.; CAMINO, L. i CALVERT, M. (2007). "Toward an understanding of youth in community governance: Policy priorities and research directions". A: *Análise Psicológica*, núm. 1 (25), p. 77-95.

ANNEX

TAULA 1. Sistema inicial d'eixos i categories d'anàlisi

Eix	Categories
Processos participatius vinculats a l'entorn de les persones joves	Participació en l'entorn
Experimentació de la participació i aprenentatge del procés participatiu	Experimentació de la participació
	Aprenentatge del procés
Atribució de contingut a la participació	Impacte en l'entorn/la situació
	Integració al projecte del centre
Coneixement de l'entorn	Coneixement mutu
	Coneixement dels interessos de les persones joves
	Coneixement dels recursos de l'entorn
Centralitat de les persones joves en les experiències	Incorporació dels interessos de les persones joves
	Capacitat d'incidir

Font: Elaboració pròpia

TAULA 2. Ampliació del sistema inicial d'eixos i categories d'anàlisi (amplia i complementa la taula 1)

Eix	Categories	
Objectius del procés participatiu	Objectius del projecte de participació	
Atribució de contingut a la participació	Integració del projecte a l'entorn (barri i ciutat)	
Formes de participació	Noves formes de participació	
	Participació associativa	
Representació social persones joves	Representació persones joves	
Teixit associatiu	Diferències entre entitats	
Impacte del procés	Impacte en les polítiques de joventut	
	Procés d'aprenentatge	
Característiques del context socioterritorial	Pla comunitari	
	Diferències entre barris	
Polítiques públiques	Polítiques de joventut	
	Polítiques de participació (juvenil)	
Procés d'acció comunitària	Suport al procés participatiu	
	Paper dels IES	Marc organitzatiu dels IES
		Paper dels docents

Font: Elaboració pròpia

TAULA 3. Definició dels eixos d'anàlisi

Eix	Definició
Processos participatius vinculats a l'entorn dels joves	Processos de participació que s'inscriuen en un context de referència determinat per on transcorre la vida quotidiana dels joves (són els espais de quotidianitat, com ara l'institut, el barri i el poble).
Experimentació de la participació i aprenentatge del procés	La participació no sols es treballa des del punt de vista teòric o simbòlic, sinó que és possible experimentar-la duent a la pràctica projectes participatius concrets i inscrits en l'entorn proper dels joves. La participació que es promou no és imaginària o hipotètica sinó que és duta a la pràctica.
Atribució de contingut a la participació	El procés brinda una oportunitat d'aprenentatge als joves, en termes d'adquisició d'habilitats i actituds personals i grupals per a la participació (aprenentatge i apoderament).
Coneixement de l'entorn	El procés participatiu té un impacte real en l'entorn o en una situació concreta. El procés està integrat al projecte educatiu del centre (IES). El procés participatiu augmenta el coneixement mutu entre els actors participants (instituts, teixit associatiu, Administració i joves), atès que: -incrementa el coneixement mutu entre les diverses organitzacions i institucions d'un territori (sobre la tasca que fan, els recursos que ofereixen, les possibilitats de treball conjunt...); -augmenta en quantitat i qualitat el coneixement que tenen els actors socioeducatius tenen més i millor coneixement sobre els interessos i les necessitats dels joves; -els joves coneixen millor quins són els recursos de l'entorn (entitats, activitats, equipaments, canals de participació...).
Apropament a l'entorn quotidiana	El procés permet als joves conèixer més el seu entorn i vincular-se a la vida associativa del seu barri, en algun projecte o activitat específica, o emprendre un projecte col·lectiu...
Centralitat dels joves en les experiències	Els actors i les institucions que acompanyen en el procés participatiu valoren a les necessitats i els interessos dels joves i, en conseqüència, els projectes que es duen a terme incorporen aquestes necessitats (expressades en el marc d'un debat col·lectiu).
	Els joves tenen veu i poder per incidir en el curs dels projectes que es desenvolupen en el marc dels instituts o entitats.

Font: Elaboració pròpia

ALTRES TÍTOLS PUBLICATS EN AQUESTA COL·LECCIÓ

1. **JOVES ENTRE DOS SEGLES.** Francesc-Marc Àlvaro. 1998
2. **NOUS OBJECTIUS PER A L'EDUCACIÓ-INFORME DELORS.** Enric Masllorens. 1998
3. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** Gabise, SA. 1999
4. **JOVES I PARTICIPACIÓ A CATALUNYA.** Fundació Ferrer i Guàrdia. 1999
5. **20 ANYS DE PARTICIPACIÓ DEMOCRÀTICA. 20È ANIVERSARI DEL CONSELL NACIONAL DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** CNJC. 1999
6. **ESTUDI DE COMPORTAMENT DELS JOVES ESTUDIANTS DE BARCELONA.**
Centre Jove d'Anticoncepció i Sexualitat. 1999
7. **LA VIOLÈNCIA COM A RECURS I COM A DISCURS.** Manuel Delgado. 1999
8. **ELS JOVES CATALANS EN EL 2011. ELS CANVIS QUE VÉENEN.** Centre d'Estudis Demogràfics. 2000
9. **ELS JOVES CATALANS I L'HABITATGE.** Carme Trilla i Institut DEP. 2000
10. **L'ENTORN QUOTIDIÀ DELS ADOLESCENTS AMB MALALTIES CRÒNIQUES.**
Joan Carles Surís, Russell Viner i Robert W. Blum. 2000
11. **TREBALL, VALORS I CANVI. LES RUPTURES EN LA PRECARIETAT.** Daniel Ortiz i Iván Miró. 2001
12. **GENERACIÓ @. LA JOVENTUT AL SEGLE XXI.** Carles Feixa. 2001
13. **JUGAR TREBALLANT, TREBALLAR JUGANT: LES IDENTITATS JUVENILS I EL DEBAT SOBRE OCUPACIÓ I OCIOSITAT.** Robert G. Hollands. 2001
14. **ELS CONTEXTOS CANVIANTS DE LA JOVENTUT AL SEGLE XXI.** Andy Furlong i Fred Cartmel. 2001
15. **MIGRACIONS INTERNACIONALS I POBLACIÓ JOVE DE NACIONALITAT ESTRANGERA A CATALUNYA.** Centre d'Estudis Demogràfics. 2001

16. **DE LES OPORTUNITATS DESIGUALS A LA MANCA IGUALITÀRIA D'OPORTUNITATS.** Les dimensions de gènere del canvi social i la joventut a Europa. Lynne Chisholm. 2001
17. **ELS TÈCNICS EN LA POLÍTICA DE JOVENTUT DE L'ADMINISTRACIÓ PÚBLICA CATALANA.** Pere Soler(coord.), Albert Bayot, Anna Planas i Josep Vila. 2002
18. **JOVENTUT, OKUPACIÓ I POLÍTiques PÚBLIQUES A CATALUNYA.** Ricard Gomà (coord.). 2003
19. **ENQUESTA ALS JOVES DE CATALUNYA 2002 –AVANÇAMENT DE RESULTATS–.** Joaquim Casal, Maribel García, Rafael Merino i Miguel Quesada. 2003
20. **LA IMMIGRACIÓ I EL TREBALL INTERCULTURAL A LES ENTITATS D'EDUCACIÓ EN EL LLEURE DE CATALUNYA.** Diego Herrera, Bernat Albaigés i Mercè Garet. 2003
21. **CULTURA JUVENIL I GÈNERE.** Roger Martínez. 2003
22. **EL TERRITORI I LA MOBILITAT MIGRATÒRIA DELS JOVES A CATALUNYA.** Juan Antonio Mòdenes i Joaquim Recaño. 2003
23. **ELS JOVES CATALANS I L'HABITATGE, 1999-2003.** Institut DEP. Carme Trilla. 2003
24. **CRISI DEL TREBALL I EMERGÈNCIA DE NOVES FORMES DE SUBJECTIVITAT LABORAL EN ELS JOVES.** Bernat Albaigés (dir.). 2004
25. **EMANCIPACIÓ DOMICILIÀRIA, LABORAL I FAMILIAR DELS JOVES A CATALUNYA.** Pau Miret. 2004
26. **ELS NOUS RURALS DEL PALLARS SOBIRÀ.** Eva Lluvich i Mònica Ortega. 2004
27. **LA SOBREQUALIFICACIÓ ENTRE ELS JOVES CATALANS.** Pau Serracant. 2005
28. **JOVES ADULTS I POLÍTiques DE JOVENTUT A EUROPA.** Premi Joventut 2003. Juan Manuel Patón. 2005
29. **ELS COMPORTAMENTS ALIMENTARIS DELS I LES JOVES EN EL PROCÉS D'EMANCIPACIÓ.** Elena Espeitx (dir.). 2006
30. **ADOLESCÈNCIA FEMENINA I RISC SOCIAL.** Premi Joventut 2005. Anna Berga. 2007
31. **LA INFLUÈNCIA DE L'EDAT EN EL COMPORTAMENT ELECTORAL A CATALUNYA.** Raül Tormos. 2007
32. **IDENTITAT, INTEGRACIÓ I ESCOLA. ELS JOVES D'ORIGEN MARROQUÍ A LA PERIFÈRIA DE BARCELONA.** Premi Joventut 2006. Jordi Pàmies. 2008
33. **PARTICIPACIÓ, POLÍTICA I JOVES.** Una aproximació a les pràctiques polítiques, la participació social i l'afecció política de la joventut catalana. Isaac González, Jordi Collet i Josep Sanmartín. 2008
34. **FER-SE ADULT. SOCIOLOGIA COMPARADA DE LA JOVENTUT A EUROPA.** Cécile Van de Velde. 2008
35. **LES TRANSICIONS DE LA VIDA ADULTA EN EL CONTEXT DE LA GLOBALITZACIÓ.** Carles Simó. 2008
36. **UNA NOVA ESCENA DEL DRAMA ENTRE VELL I JOVE / NEW PERFORMANCE OF THE OLD VS. YOUNG DRAMA.** Zygmunt Bauman. 2008
37. **ENQUESTA A LA JOVENTUT DE CATALUNYA 2007.** Pau Miret, Antoni Salvadó, Pau Serracant i Roger Soler. 2008
38. **CATALAN YOUTH SURVEY 2007.** Pau Miret, Antoni Salvadó, Pau Serracant i Roger Soler. 2009
39. **ESTRATÈGIES, TRAJECTÒRIES I APORTACIONS DE JOVES TRANS, LESBIANES I GAIS.** Gerard Coll-Planas, Gemma Bustamante i Miquel Missé. 2009
40. **STRATEGIES, TRAJECTORIES AND CONTRIBUTIONS OF YOUNG TRANSEXUALS, LESBIANS AND GAYS.** Gerard Coll-Planas, Gemma Bustamante i Miquel Missé. 2010
41. **JOVES D'ORIGEN IMMIGRANT A CATALUNYA. NECESSITATS I DEMANDES.** Una aproximació sociològica. Amado Alarcón i Rosa Alcalde. 2010
42. **THE NEEDS AND DEMANDS OF YOUNG PEOPLE OF IMMIGRANT ORIGINS IN CATALUNYA.** A sociological approximation. Amado Alarcón i Rosa Alcalde. 2010
43. **LLENGUA I JOVES.** Usos i percepcions lingüístics de la joventut catalana. Joan Pujolar, Isaac González, Anna Font i Roger Martínez. 2010
44. **CONDICIONS DE VIDA I HÀBITS SOCIALS DE LA JOVENTUT DE CATALUNYA.** Cristina Sánchez. 2010
45. **MITJANS DE COMUNICACIÓ I JOVES.** Anàlisi de la situació, mecanismes d'intervenció i decàleg per a un tractament informatiu adequat de les persones joves. Mònica Figueras i Marcel Mauri. 2010
46. **CULTURA I JOVES II.** Hàbits culturals i polítiques públiques. Xavier Fina, Martí Comas, Marta Domènech, Sònia Marzo i Carles Spà. 2010
47. **SALUT I JOVES.** Dels contextos i les pràctiques de risc a les polítiques de promoció de la salut. Josep Espluga (coord.). 2010
48. **"GENERACIÓ NI-NI", ESTIGMATITZACIÓ I EXCLUSIÓ SOCIAL.** Gènesi i evolució d'un concepte problemàtic i proposta d'un nou indicador. Pau Serracant. 2012

COL·LECCIÓ **A**PORTACIONS

Una aproximació sintètica a la situació
i les necessitats de la joventut a Catalunya

En aquesta publicació es presenten els resultats d'una recerca sobre participació juvenil en l'àmbit local. La recerca aprofundeix en un cas concret a partir del qual es defineixen un conjunt d'elements d'anàlisi que permeten valorar com l'acció comunitària pot aportar un valor afegit en la promoció d'experiències de participació juvenil. Concretament, s'analitza una experiència desenvolupada en un municipi de la província de Barcelona, en la qual s'està promovent la participació de joves en un àmbit específic: l'escola i el barri, i des d'una dimensió comunitària.

Generalitat de Catalunya
**Departament de Benestar Social
i Família**